

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора філологічних наук, доцента,
професора кафедри української філології та культури
Донецького національного університету імені Василя Стуса
Кравченко Елли Олександрівни
про дисертацію Близнюк Катерини Ростиславівни
«Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і
польській мовах» на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і
типологічне мовознавство

Дисертаційна робота Близнюк Катерини Ростиславівни є комплексним, ґрунтовним і оригінальним дослідженням лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism». Пропонована робота орієнтується на сучасний стан розробки питань зіставлення мовних та мовленнєвих даних. Дослідження, проведене на матеріалі англійської, польської та української мов, дає можливість поглибити знання про національну унікальність носіїв близькоспоріднених і неблизькоспоріднених мов.

Актуальність дослідження визначається необхідністю й логічністю звернення до етнолінгвістичної інтерпретації лексико-семантичного полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism», відображення патріотизму у національних мовних картинах світу. Наукова новизна роботи не викликає ніяких сумнівів, оскільки вперше в українському мовознавстві проаналізовано склад, структуру і семантику лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm», «patriotism»; впроваджено методику зіставного дослідження ЛСП.

Успішно розв'язано конкретні завдання, серед яких найбільш значущими вважаємо: 1) дослідження ядро-периферійної організації лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism»; 2) виокремлення і аналіз семантичних компонентів зі значень лексем досліджуваного лексико-семантичного поля; 3) визначення семантичних відношень між лексичними елементами (тотожність, включення, перетин); 4) виявлення та зіставлення спільних і відмінних ознак лексико-семантичних

мікрополів у англомовній, українськомовній і польськомовній картинах світу.

Для розв'язання нагальних проблем сучасної лінгвістики, зокрема, вивчення лексичної семантики, аналізу мовних картин світу різних народів шляхом дослідження лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» К. Р. Близнюк використовує низку методів, у якій поєднуються традиційні описовий і зіставний, метод компонентного аналізу, метод аналізу семантичних опозицій, прийом семного аналізу дефініцій тощо. Оригінальне поєднання методик і процедур дослідження створює автентичність авторського підходу.

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційного дослідження К. Р. Близнюк забезпечується достатньою як теоретичною (240 позицій), так і емпіричною мовною базою дослідження (32 позиції). Джерельною базою дослідження стали лексикографічні видання: Словник української мови: в 11 т. (ред. І. К. Білодід; 1970-1980); Тлумачний словник української мови у 20-ти томах (Український мовно-інформаційний фонд НАН України); Uniwersalny słownik języka polskiego PWN (pod red. S. Dubisza, 2004); The Concise Oxford Dictionary of English Etymology (ed. by T. F. Hoard, 1996) та ін. Джерелами ілюстративного матеріалу стали системи: «Український національний лінгвістичний корпус», «Narodowy Korpus Języka Polskiego», «Corpus of Contemporary American English (COCA)».

Дисертаційне дослідження є композиційно струнким, складаючись зі вступу, трьох розділів з висновками, загальних висновків, списку теоретичних джерел і джерел ілюстративного матеріалу, додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми та відзначено її зв'язок з науковими програмами, визначено мету й завдання, схарактеризовано об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення, висвітлено дані щодо апробації й публікації результатів.

Перший розділ дисертації – **«Лексико-семантичне поле як об'єкт зіставних досліджень»** – присвячено дослідженню існуючих у сучасній

лінгвістиці неоднозначних трактувань поняття *лексико-семантичне поле*. Авторка приєднується до думки Н. Шведової про необхідність врахування умов існування слова «в колі його смислових партнерів і антиподів, тобто в рамках лексичної багатоманітності (...) і одночасно в умовах смислових протиставлень, різноманітних семантичних опозицій і відштовхувань» (с. 24 дисертації). Інтерпретація *лексико-семантичного поля* як упорядкованої сукупності мовних одиниць, що мають тісний смисловий зв'язок і перебувають між собою у системних семантичних відношеннях, передбачає логічний, виструнчений та несуперечливий аналіз системно-структурної організації лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism», представлений у 2 та 3 розділі дисертаційного твору.

Доцільним є розгляд ієрархічної організації лексико-семантичного поля (за термінологією авторки – *макрополя*), обґрунтування виокремлення ядра – приядерної зони, ближньої та дальньої периферії; з'ясування системно-структурної організації семантичного *мікрополя*; міркування про перетин периферійних елементів поля з іншими лексико-семантичними полями (с. 29–30). Цілком слушним вважаємо твердження, що впливає з підрозділу 1.2. «*Теорії мовних картин світу в дослідженнях семантики*»: «<...> дослідження лексико-семантичних полів і їхніх структурних частин, семантичних мікрополів є дієвим засобом проникнення у мовні картини світу народів» (с. 41). Працездатною і переконливою є методика компонентного аналізу (підрозділ 1.3. «*Методологія і порядок аналізу лексико-семантичних полів*»). Посилаючись на праці А. Лучик, дисертантка доводить доцільність аналізу ЛСП шляхом лексикографічного вичленування семантичних компонентів, оскільки «в тлумачних словниках об'єктивуються системні лексичні зв'язки» (с. 43). Отже, теоретичний розділ не викликає ніяких застережень і бездоганно спрацьовує як методологічне підґрунтя в наступних практичних частинах, де інтерпретація лексико-семантичних полів здійснюється за допомогою виявлення інтегральних і диференційних сем, визначення місця і ваги кожної семи у структурі значення слова.

Другий і третій розділи («Системно-структурна організація лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotism», «patriotyzm» в українській, англійській і польській мовах», «Семантико-структурні характеристики лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotyzm» і «patriotism» в українській, польській та англійській мовах») розкривають особливості ядроно-периферійної організації досліджуваних ЛСП та ієрархічність їх елементів шляхом впорядкування лексем, сем і конструювання матриці, де семи розташовано по горизонталі від найчастотніших до найменш частотних; лексеми – по вертикалі, починаючи з найскладніших за внутрішнім змістом і закінчуючи ранговий список найпростішими. У другому розділі докладно проаналізовано концептуальну опозицію «свій» – «чужий», яка проявляється через семантику елементів досліджуваних ЛСП; виявлено складники лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotism», «patriotyzm»; доведено активність таких семантичних компонентів, як *щирість, сміливість, шанування, пристрасть, шана, вірність; nacjonalizm, śmiałość, dostojeństwo, powaga, godność, prometeizm, cześć; honor, respect, glory, delirium, enthusiasm, care, energy, pride* та ін.; з'ясовано специфіку аналізованих ЛСП в англійській, польській, українській мовах; зазначено схожість і розбіжності ієрархічної будови ЛСП у англійській, українськомовній і польськомовній картинах світу. Третій розділ присвячено детальному аналізу семантики і структури мікрополів «любов», «miłość», «love»; «відданість», «poświęcenie», «devotion»; «повага», «szacunek», «respect»; «сміливість», «odwaga», «courage»; «піднесення», «podniesienie», «enthusiasm»; «бажання», «chęć», «desire» та ін.; виявлено й схарактеризовано найбільш частотні семи, які формують еквівалентні (пор. *rozkliwienie* і *rozczenie*), еквіполентні (пор. *affection* і *sentiment*), привативні (пор. *авторитет* і *авторитетність*) опозиції між елементами мікрополя, встановлено семантичні зв'язки між мікрополями та ін.

Висновки до розділів і загальні висновки ґрунтовні, співвіднесені з поставленими завданнями. Вони вміщують узагальнення результатів дослідження, пропозиції і перспективи подальших наукових розвідок.

Попри докладність аналізу та результативність отриманих висновків у межах поставлених завдань, дослідження Катерини Ростиславівни Близнюк містить деякі моменти, що потребують уточнення або закликають до дискусії.

1. У теоретичному розділі дисертантка слушно наголошує, що «між лексико-семантичним і лексико-тематичним полем можуть утворитися еквіполентні (за умови часткового накладання компонентів) або привативні відношення (за умови входження семантичного поля до складу тематичного) <...>» (с. 32). Підсумовуючи класифікації мовних опозицій, К. Р. Близнюк доходить висновку, що для дослідження відношень між елементами ЛСП найбільш продуктивним буде аналіз опозицій тотожності, привативних, градуальних та еквіполентних протиставлень (с. 60). Проте у дисертації немає чіткого розмежування відношень *включення* і *перетину*, які спостерігаються між елементами досліджуваних ЛСП. Крім того, поза увагою залишаються відношення *протиставлення*, хоча в тексті неодноразово наголошується на *наявності* / *відсутності* тієї чи тієї семи, протиставленні компонентів *любов – нелюбов*, антонімії сем *‘вірність’* і *‘зрада’* (с. 134); поняття *патріотизм* протиставляється *расизму, шовінізму, нацизму, фашизму* тощо (с. 80). Слід враховувати також висхідну градацію: розташування семантичних ознак у порядку підсилення на кшталт *‘самовідданість’ – ‘фанатизм’* (с. 131) *‘повага’ – ‘благодаріння’* (с. 148) та ін.

2. Деякі семи досліджуваних лексико-семантичних полів, на жаль, не знаходять відповідного контекстного підтвердження, оскільки не експлікують наявність (присутність) тієї чи тієї риси як значенневої ознаки українськості, польськості, англійськості. Пор., наприклад, аналіз елементів мікрополя *любов, теплота, теплінь, благодать* тощо, які пов'язані з

поняттям любові та, на думку авторки, можуть бути замінені словом *любов* (а часом навіть *патріотизм*): *Годі було шукати у цій купці конвертів хоч найменшого сліду приязні, тепліні, якихось ознак того безперечного факту, що від людини до людини вони послані!* Проте у передтексті твору В. Підмогильного йдеться про наукове листування: *Все це було наукове листування з точно сформульованими відповідями й питаннями, сухими повідомленнями та традиційним, шаблонним, аж ніби глузливим висловом глибокої пошани в останньому рядку.* Або, наприклад, у контексті *Her research for her doctoral dissertation at the University of Florida revealed that schoolchildren no longer know the ... songs of work, history, and patriotic sentiment, such as «Home on the Range», «Erie Canal», and «When Johnny Comes Marching Home Again»* (с. 125) лексема *sentiment* вживається на позначення сентиментальних почуттів, які з'являються при прочитуванні поетичних творів. Пор. також: *Americans love their religion. They worship money and business. And they can't get enough TV* (с. 126); *Затим пішов цілий ряд маленьких досвідів і жертв, котрі припадали порівну і на ученицю, й на учителя і зміцнювали їх взаємне довір'я і прихильність* (с. 130).

3. Зосередившись на перспективах подальшого дослідження лексико-семантичних полів «патріотизм», «patriotism» і «patriotyzm», дисертантка наполягає на необхідності більш детального, докладного аналізу «складу й організації мікрополів, що відкриє можливості для глибшого зіставлення. Продуктивним буде застосування контекстуального аналізу, який дозволить простежити реалізацію зафіксованих словниками значень у текстах, а також покаже додаткові семантичні компоненти, актуальні для відповідної мовної спільноти, але ще не внесені у лексикографічні видання» (с. 220). Ця думка видається надзвичайно слушною, адже в жодному мікрополі не зафіксовано, наприклад, такий семантичний компонент, як 'відповідальність', 'odpowiedzialność', 'responsibility' (тобто взятий на себе обов'язок відповідати за свої дії, вчинки перед Батьківщиною), який вважаємо обов'язковим складником досліджуваних лексико-семантичних полів. Непереконливим

видається вміщення лексем і сем *турбота, піклування, опіка* тощо лише до мікрополя *прихильність / sympatia / sympathy*. Мабуть, вони є також невід'ємними елементами мікрополя «повага» / «szacunek» / «respect».

4. У третьому розділі відсутній підрозділ (або параграф), де в концентрованому вигляді було б зафіксовано спільні та відмінні семантичні характеристики ЛСП «патріотизм», «patriotism» і «patriotyzm»; з'ясовано універсальні та унікальні ознаки (узуальні та okazіональні семи), що вибудовують зміст поняття патріотизм в англomовній, українськомовній і польськомовній картинах світу. Справедливим є твердження: «Зіставний аналіз лексико-семантичних полів різних мов дає продуктивні результати, оскільки у полях відображається національна специфіка картин світу відповідних народів, що проявляється через відмінності у кількості слів, які наповнюють поле, ієрархії та якісному складі компонентів значення, типах семантичних опозицій між лексемами, відношення між мікрополями всередині поля і його зв'язки з іншими лексико-семантичними полями» (с. 64), але зіставлення і порівняння складників ЛСП і семантичних елементів подано дещо розпорошено.

5. Мова тексту дисертації загалом також викликає деякі зауваження, оскільки простежуємо певне порушення сучасних орфографічних і стилістичних норм, зокрема це стосується ігнорування необхідного чергування прийменників (с. 35 та ін.), порушення правил пунктуації (кома в складнопідрядному реченні: *Іншою важливою тезою, на якій заснована ідея компонентного аналізу є те, що весь словниковий склад мови можна описати <...>*, с. 41), невиправдене застосування русизмів: *фактори* (с. 23), *представляє собою* (с. 32), *опора* (замість *опертя*, с. 44), *пересікання* (замість *перетин*, с. 57, 59), *базується* (замість *грунтується*, с. 61), *більше того* (с. 61), *признання* (замість *визнання*, с. 151) та деякі ін.

Робота не позбавлена помилок друкарського характеру: *сільним* (замість *спільним*) проектом (с. 18), *обеднаних* замість *об'єднаних* (с. 31),

зб'язані (с. 58), об'єкти (с. 66), гідніст (с.116), оопзиції (с. 149), у своємо значенні (с. 149) та ін.

Зроблені зауваження є частковими і не впливають на висновок про достатній рівень праці, яку відзначають наукова новизна, теоретичне і практичне значення. Теоретичне значення полягає в тому, що його результати поглиблюють теоретичну базу зіставно-типологічного дослідження лексики споріднених і віддалено споріднених мов. Результати дослідження К. Р. Близнюк мають практичну цінність для подальших наукових студій та навчального процесу вишів України, зокрема теоретичні положення та емпіричний матеріал можуть використовуватися в курсах із зіставного та загального мовознавства, етнолінгвістики, лексикології української, польської та англійської мов, типології, теорії й практики перекладу. Без сумніву, дисертація сприяє подальшому формуванню концепції національно-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді України.

Робота пройшла належну апробацію на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-теоретичних і науково-практичних конференціях. Опубліковані наукові результати (16 одноосібних публікацій, серед них 9 статей у наукових фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 1 – в іноземних виданнях, 3 статті у нефахових виданнях та 3 тези доповідей) відображають основні наукові положення й висновки дисертації.

Дисертація К. Р. Близнюк є самостійним завершеним дослідженням актуальної для сучасного мовознавства проблеми. Автореферат містить усі необхідні складники побудови і повністю відображає зміст основних положень дисертації.

Враховуючи актуальність теми, новизну отриманих наукових результатів, їхню обґрунтованість і достовірність, а також рівень апробацій та публікацій за обраною темою, є всі підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Близнюк Катерини Ростиславівни «Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах» повністю

відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року. Сказане дає всі підстави для висновку про те, що авторка дисертації, Близнюк Катерина Ростиславівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри
української філології та культури
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

Кравченко Е. О.

